

IK in de WIJ

“Wat een toffe klas”, zegt de ene (gym)leraar.

“Nou, ik kan er echt helemaal niks mee”, reageert de andere.

IK in de WIJ is voor ons een treffende metafoor voor het schrijven van een boek over Groepsdynamisch Werken met klassen. Wij zijn gefascineerd door de invloed van de groepsdynamiek op zowel het individu als de groep en de impact hiervan op de omgeving.

TEKST IVO DOKMAN E.A.

Achtergrondinformatie:

Annemieke Poot: Heeft ALO achtergrond. Op dit moment is zij creatief strateeg en heeft ze ruime ervaring in complexe bestuur, cultuur en organisatievraagstukken gericht op onderwijs en non profit organisaties.

Bruno Oldeboom: Is werkzaam op Hogeschool Windesheim en bezig met een promotieonderzoek naar lerarenopleidingen en klassenmanagement.

Roel van Beusekom: Heeft ruim 20 jaar ervaring als gedragstherapeut met kinderen & jeugd en gespecialiseerd in duiden en beïnvloeden van probleemgedrag. Daarnaast is hij werkzaam geweest op Calo Windesheim.

Ivo Dokman: Is als LO leraar werkzaam geweest in het VO (LWOO t/m Gymnasium), heeft 7 jaar op Calo Windesheim gewerkt en is leraar projectmanagement.

Een (gym)leraar die bij de start van het schooljaar snel alle leerlingen kent, aandacht besteedt aan kennismaking onderling en duidelijk is, zet een belangrijke stap, maar dit is lang niet altijd het recept voor een prettig draaiende groep. Dit is het eerste artikel in een reeks. In dit artikel maak je kennis met ons boek in vogelvlucht en de uitgangspunten van Groepsdynamisch Werken. In volgende artikelen zullen we telkens een thema uitlichten en de verdieping aanbrengen.

Voor wie is het boek IK in de WIJ geschreven?

Het boek is geschreven voor studenten van de lerarenopleidingen, groepsleerkrachten in het primair onderwijs, leraren in het voortgezet onderwijs, in het mbo en het hbo en onderwijsondersteunende professionals. Uiteraard zijn er door de verschillen in leeftijd van de leerlingen en de mate waarin er onderling wordt samengewerkt, behoorlijke verschillen tussen primair, voortgezet, middelbaar en hoger beroepsonderwijs, maar de groepsdynamische principes komen altijd op een soortgelijke wijze terug in alle klassen en groepen. Datzelfde geldt voor andere contexten waarin mensen samen werken of samen leven. Denk aan teams van medewerkers, sportteams, clubs, vriendengroepen, gezinnen, enzovoort. In het boek kiezen we ervoor om de focus te leggen op de dynamiek van de klas en de rol van de leraar en het team daarin.

Groepsdynamisch Werken met groepen

De interactie tussen leerlingen onderling en de leraar wordt steeds vaker als een factor van belang beschouwd voor het lukken of mislukken van een les. Zicht en vat krijgen op de groepsdynamiek in een klas is dan ook, denken wij, een belangrijke randvoorwaarde voor succesvolle

lessen en voor het welbevinden van de leerlingen, de (gym)leraar en het team. Als (gym)leraar en als team heb je wel degelijk mogelijkheden om de groepsdynamiek te veranderen. Maar dat bereik je niet alleen met standaard trucjes! Juist het zicht en daarmee vat krijgen op de groepsdynamiek gaat helpen om de ongewenste of zelfs negatieve spiraal in een groep te keren. Maar wat is daarvoor nodig? Hoe kun je de groepsdynamiek beïnvloeden en zo een ongewenste sfeer in je groep keren?

Wij willen graag eerst een goede ‘groepsdiagnose’ stellen voordat je aan de slag gaat met het doen van een interventie. Groepsdynamisch kijken leert ons symptomen en gedrag van leerlingen in een ander, lees groepsdynamisch, perspectief te zetten. Wij willen graag eerst zicht krijgen op het totale plaatje, deze vanuit verschillende perspectieven bekijken en ons niet te snel richten op de individuele leerling, alhoewel dit wel voor de hand ligt binnen onze sterk geïndividualiseerde samenleving.

Zicht en vat krijgen op de processen bij een klas die niet lekker draait, heeft ook als doel dat leraren de opgedane kennis en vaardigheden preventief leren inzetten bij toekomstige klassen. Als je immers zicht en vat krijgt op de groepsdynamische principes kun je daar, ook al voorafgaand aan nieuwe klassen en direct vanaf de start, je voordeel mee doen en de sfeer positief proberen te beïnvloeden.

Van een veilig leerklimaat naar Possibility Atmosphere

Groepsdynamisch Werken streeft er naar om een bijdrage te leveren aan het optimaliseren van een veilig leer- en leefklimaat en richt zich met name op de rol van de leraar, het team, de interactie met de klas en de interactie tussen de leerlingen

'Het bezoek aan de huisarts' als metafoor.

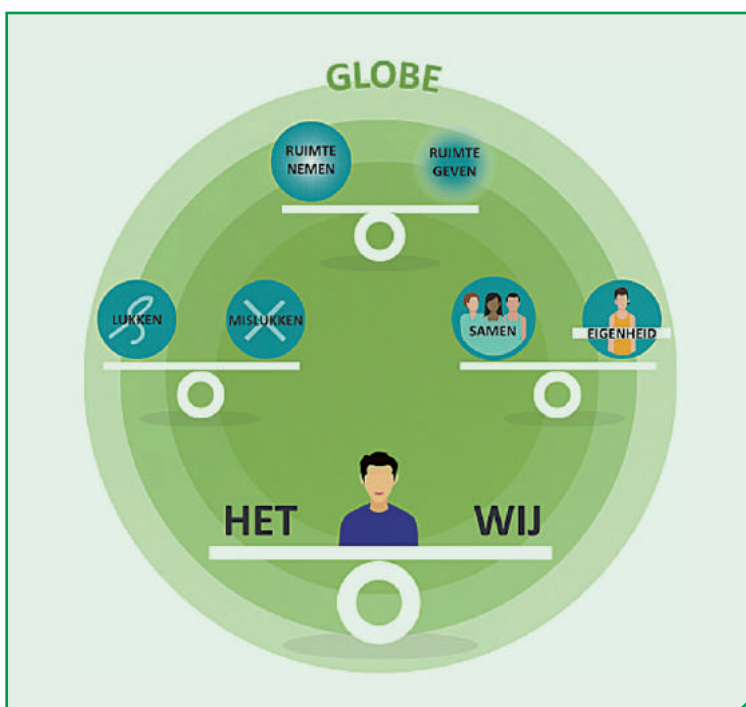
Wanneer je met koorts en buikpijn naar de dokter gaat, wil je doorgaans graag dat er uitgebreid en goed onderzoek wordt gedaan naar de oorzaak. Als de dokter zonder onderzoek zegt: "Buikpijn en koorts, zegt u....? Laten we dan eerst de blindedarm maar weghalen en kijken of dat het is", wat zou dan je reactie zijn? Je laat je vast niet zomaar opereren! Je wilt eerst zeker weten wat er aan de hand is en waar de buikpijn vandaan komt. Pas als je dat weet wil je dat de meest logische actie ondernomen wordt. En natuurlijk kan het zijn dat de buikpijn veroorzaakt wordt door een blindedarmontsteking, maar zonder goede diagnose vooraf is een operatie toch zeker onverantwoord?

Misschien geeft de dokter direct een (hoge) dosis paracetamol. De koorts en de buikpijn zullen mogelijk afnemen, maar of dan de kwaal echt verholpen is blijft natuurlijk de vraag. Soms kan het echter nodig zijn om eerst de symptomen te onderdrukken. Bij hoge koorts en veel pijn kan een paracetamol zeker verlichting bieden, maar verder onderzoek blijft in de meeste gevallen toch noodzakelijk.

onderling. Daarbij staat de zogeheten *Possibility Atmosphere* (PA) centraal. Het gaat bij een PA om het creëren van een sfeer waarin sprake is van *synergie* en de samenkomst van de mensen een verrijking is voor zowel elk individu, als voor de groep als geheel. In het onderwijs betekent dat bijvoorbeeld dat de regels en afspraken zorgen voor duidelijkheid en structuur, dat de inhoud aansluit bij het niveau van de leerling(-en) en voldoende uitdagend is, en dat de onderlinge relaties leiden tot een '1 + 1 = 3 situatie'. Dat wil niet zeggen dat er nooit conflicten of spanningen zijn, maar wel dat het gaat om de vraag in hoeverre er verschillen tussen leerlingen *mogen* zijn en *hoe er* met conflicten en spanning wordt omgegaan. elementen als op elkaar afstemmen, in contact blijven en respect hebben voor elkaars mening zijn daarbij belangrijk.

Voor een leraar en onderwijsteam is het uitdagend om een goede *Possibility Atmosphere* te creëren. Het vinden van de juiste balans tussen de inhoud van de les, de dynamiek in de klas en een eigen lesgeefstijl kan behoorlijk complex zijn.

▼ Het 4-balansmodel

Uiteraard zijn een goede leeromgeving (lokaal, temperatuur, inrichting et cetera), heldere regels en afspraken, belangrijke randvoorwaarden (zie hieronder het 4-balansmodel).

Onze aanpak

Wij gaan altijd samen met de (gym)leraar, een docententeam en de 'lastgevende klas(sen)' aan de slag. 'Hands-on' en praktijk gericht proberen we samen zicht en vat te krijgen op wat er speelt in een klas, waarom dit zo is (motieven van leerlingen) en wat er nodig is om het bij te sturen. Overigens probeer je dit direct vanaf de start van het jaar te voorkomen, maar er is geen standaardrecept dat leidt tot een groep met een goede Possibility Atmosphere. Als de eerste 'symptomen' van een onveilige of onprettige groep zich voordoen gaan we gericht aan de slag. Denk aan: veel onrust, chaos, pesten, ondermaats presteren of te stille klassen.

We doen dat binnen Groepsdynamisch Werken door onderstaande cyclus aan te houden.

- 1 In kaart brengen van de groepsdynamiek; waar komen de 'symptomen' vandaan en welke oorzaak ligt er aan ten grondslag.
- 2 Doel en Plan; als je weet wat er speelt is het belangrijk om een doel te formuleren waar je, samen met collega's, planmatig mee aan de slag gaat.
- 3 Interventie en Monitoren; concrete acties of interventies worden (gezamenlijk door betrokken collega's) ingezet en het effect er van wordt gemonitord. Heeft het ook het effect dat je beoogt. Volgen, bijsturen en aanscherpen waar gewenst, is daarbij belangrijk.
- 4 Delen is vermenigvuldigen; na vier tot zes weken blik je met de betrokken collega's terug. Het plan kan worden aangescherpt of bijgesteld, en de succeservaringen worden meegenomen voor vervolgen met de klas of de start van een nieuwe groep. Op die manier wordt het onderdeel van je preventieve aanpak en je professionalisering als leraar.

¹ We gebruiken de term 'leraar'. Dit kan ook de groepsleerkracht of (vak-)docent zijn en zowel een mannelijke, als een vrouwelijke leraar. Dat laatste geldt ook voor begrippen als: 'leerling', 'directeur', 'collega', 'ondersteuner', 'hulpverlener', 'ouder', enzovoorts.

Contact

i.dokman@living.nl

Fotograaf

Fotofotografie

Kernwoorden

groepsdynamisch werken, veilig leerklimaat, 3D sociogram

Literatuur

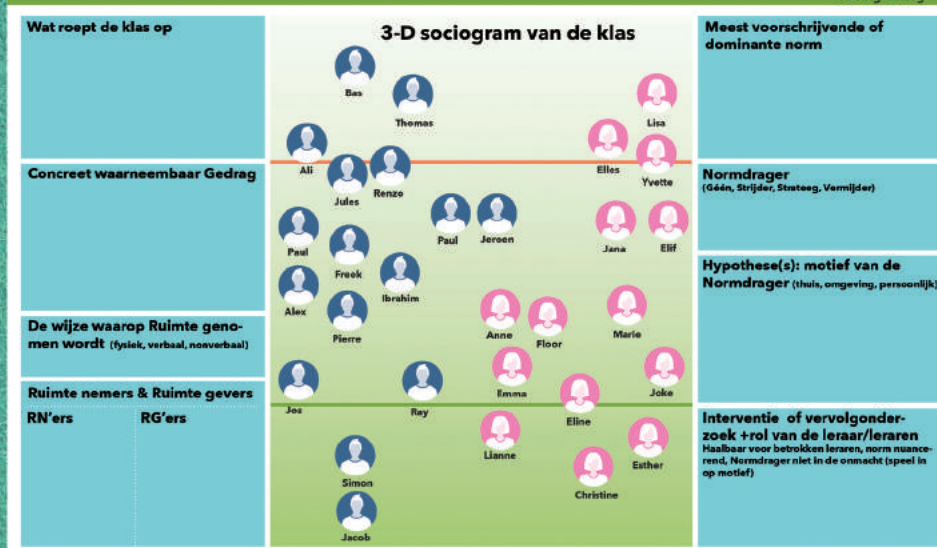
- Biesta, G., & Pols, W. (2012). Goed onderwijs en de cultuur van het meten. Amsterdam: Boom Lemma.
- Cialdini, R. B. (2009). Invloed-De zes geheimen. Academic Service, Amsterdam, the Netherlands.
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity and compliance. In D. T. Gilbert, S. T. Cohn, R. C. (1983). Van psycho-analyse naar themagecentreerde interactie, bouwstenen voor een pedagogisch systeem voor onderwijs, vorming en hulpverlening. Baarn: Nelissen.
- Deci, E.L., & Ryan, R.M. (1985) Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum.
- Glasl, F. (1982). The Process of Escalation and Roles of Third Parties. Conflict Management and Industrial Relations. G. B. J. Bomers and R. B. Peterson. Boston, MA, Kluwer-Nijhoff Publishing: 119-140.
- Hadioui, I.E. (2011) Hoe de straat de school binnendringt. Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur. Amsterdam: Van Genneep Uitgeverij.
- Leary, T. (1958). Interpersonal diagnosis of personality. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 37(6), 331.
- Oldeboom, B. Fokkens-Bruinsma, M. F. & Van Veen, K. (in voorbereiding). Conceptualisering van klassenmanagement.
- Remmerswaal, J. (2013). Handboek Groepsdynamica. Amsterdam: Boom Nelissen.
- Slooter, M. (2017). De zes rollen van de leraar. Handboek voor effectief lesgeven. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Stevens, L. & Bors, G. (2013). Pedagogische tact. Op het goede moment het juiste doen, ook in de ogen van de leerling. Apeldoorn: Garant Maklu.
- Teitler, P. (2013). Lessen in orde. Handboek voor de onderwijspraktijk. Bussum: Coutinho.
- Tuckman, B. W. (1965). Developmental sequence in small groups. Psychological Bulletin, 63(6), 384-399.
- Van Zundert, R. M. P. (2017). Heleschoolbenadering Positieve Psychologie. Tijdschrift voor Positieve Psychologie, 1, 72-80.
- Van Zundert, R. M. P. (in druk). Welbevinden. Wat is het en wat heb je nodig om het (optimaal) te ontwikkelen? Uitgeverij SWP: Amsterdam.
- Verhaeghe, P. (2015). Autoriteit. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Verhaeghe, P. (2012). Identiteit. Amsterdam: De Bezige Bij.

Hijkschema Groepsdynamisch Werken

Van observatie naar analyse en gerichte interventie

Livingfactory

Figuur: Het Kijkschema en 3D-sociogram

In het boek hebben we ook een hoofdstuk opgenomen over de theoretische achtergrond en onderbouwing van onze werkwijze.

Een belangrijk instrument in onze werkwijze is het 'Kijkschema Groepsdynamisch Werken'. Via observaties en gesprekken met collega's (en soms ook de klas) proberen we een 3D-sociogram van de klas te maken. In een 3D-sociogram zetten we de leerlingen op de 'apenrots'. We brengen naast de verschillende relaties die er zijn (positief en negatief), zoals in een regulier sociogram, ook het verschil in invloed in kaart.

De groepsdynamische aanpak die we ons boek beschrijven is gebaseerd op onze ervaringen en

op de reeds ontwikkelde theorieën, modellen en wetenschappelijk bewijs. Daarbij hopen we dat onze werkwijze en onderbouwing ervan, iets kan toevoegen aan het repertoire van (gym)leraren en opleiders. En met name startende leraren en voor situaties waarin de complexiteit van de dynamiek in de klassen (flink) begint toe te nemen. In het volgende artikel willen we de focus leggen op en inzichtelijk maken hoe de onderlinge beïnvloeding in de onderstroom werkt, wat onze kijk daarop is, hoe dat proces verloopt en welke effecten de dynamiek heeft op het IK (individu) in de WIJ ((groep).

Een positieve en duurzame verandering betekent een wereld van verschil voor de IK in de WIJ.

